

– aspoň ja sa divím –, ako často mal Lyotard tento pocit pred umeleckými dielami. Ak je to ako extáza, potom to nemôže byť nič, čo sa nás zmocní počas jednej návštevy galérie umenia niekoľkokrát. Mám taký dojem, že Lyotarda skôr ovplyvnila literatúra na túto tému, než skutočné estetické zážitky, ktoré mohol mať na rue de Seine v Paríži.

Na druhej strane je ťažké nečítať sa, či by Kant roku 1788 napísal lyrický a romantický záver ku *Kritike praktického rozumu*, kde sa utieka k estetickému slovníku, pre aký nie je v skutočnosti miesto v kritickom systéme, ako ho dovtedy rozvinul, keby nemal pojem vznešeného. Hviezdnaté nebo nad ním a morálny zákon v ňom môžu byť vskutku zverené oblastiam, ktorými sa Kant jednotlivo zaoberá v prvých dvoch *Kritikách* – ríši prírody, dalo by sa povedať, a ríši slobody. A tie ďalej odkazujú na dve veľké schopnosti ľudskej mysle – reprezentovať svet ako racionálny systém, ovládaný univerzálnymi zákonmi; a predpisovať zákony, ktoré univerzálne určujú morálne správanie. Filozofický portrét narysovaný v prvých dvoch *Kritikách* je o tom, ako byť súčasne kognitívny i legislatívny. Nie je to však úplne adekvátny portrét, keď jeho záverečná pasáž reprezentuje časť našej reality ako ľudskú. Nezdá sa, že by údiv a strach boli pocity, ktoré patria k niečomu prísnemu, či dokonca k prísnej osobnosti; k tomu, aby sme uverili, že sme takou my sami, by nás mali priviesť prvé dve *Kritiky*. A tak sa teda dozvedáme niečo základné o nás samých kontempláciou nášho portrétu, hoci to sám portrét neukazuje. Dozvedáme sa, že nie sme „čistá inteligencie“, ale stvorenia s pocitmi, a to nie jednoduchými, ale mocnými pocitmi ako sú úžas a úcta. Je to malý zázrak, ako zvykneme hovoriť, že musela byť napísaná tretia *Kritika*, aby nás spojila s ďalšími dvomi aspektmi nášho bytia. A keďže schopnosť údivu nám bola odhalená v tejto pozoruhodnej pasáži, vznešené – ktoré je obsahom údivu – sotva môže byť dodatočnou myšlienkou v *Kritike súdnosti*. A svet ako estetická prítomnosť je neoddeliteľný od nás samých.

Znovuobjavenie človeka

Dovoľte mi teraz vrátiť sa k Newmanovi. V Kantovi je pozoruhodná pasáž, ktorá podporuje estetiku abstraktného expresionizmu:

Neexistuje snáď vznešenejšie miesto v Starom zákone než prikázanie „Neurobiš si vyrezávanú modlu ani podobu ničoho, čo je na nebi hore, čo je na zemi dolu, alebo čo je vo vode a pod zemou“ atď. Jedine toto prikázanie môže vysvetliť entuziazmus, ktorý cítil židovský národ vo svojej mravnej epoche pre svoje náboženstvo, keď sa porovnával s inými národmi, alebo tú pýchu, ktorú vzbudzuje mohamedánstvo.

V dôsledku tohto majú odvtedy židia a moslimia zakázané byť umelcami, hoci, samozrejme, ako všetky prikázania, aj toto bolo a je porušované v obidvoch náboženstvách. Ale až do čias modernizmu neexistoval spôsob, ako by človek mohol byť maliarom bez toho, aby nevytváral obrazy. Prinajlepšom sa mohol zaoberať ornamentmi, čo bola len jedna z alternatív zobrazovania, aké Kant pripúšťa. Malby, ktoré nie sú obrazy, by boli kontradikciou v pojmoch. To ako dôsledok vylúčilo možnosť vytvárať obrazy, ktoré by boli *vznešené*. Modernizmus však otvoril možnosť neikonickéj malby a to akosi prinieslo možnosť vznešenosti ako dostupnej estetiky. Ako povedal Newman: „Vznešené je teraz.“

Newman pokladal svoje prelomové dielo *Onement I* za malbu a nie obraz. Text v katalogu k veľkej výstave Newmanovho diela hovorí, že „*Onement I* nereprezentuje nič iné než seba“ – že je o sebe ako o malbe. Nechce sa mi to veriť. Nechce sa mi veriť, že by to, čo Newman vykladal v pojmoch dostatočne závažných, ako si zaslúži názov, bola jednoducho malba o malbe. Je o niečom, čo možno povedať, ale nemožno ukázať; aspoň nie obrazovo. Vo všeobecnosti, prípona „-ment“ sa pridáva k slovesu – ako trebars „atone“ [odpykať, odčiniť], „endow“ [dotovať, obdariť] či